

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Ovillkorlig lydnad

Uppfostran och disciplin i styrdokumenterna för folkskolan och läroverken,
1842-1955

Axel Kamne

Självständigt arbete LKXA2G
Vårterminen 2024

Examinator: Rune Romhed

Sammanfattning

Titel: Ovillkorlig lydnad: uppfostran och disciplin i styrdokumentet för folkskolan och läroverken, 1842-1955

Title: Unconditional obedience: discipline and moral regulation in Swedish school curricula, 1842-1955

Författare: Axel Kamne

Typ av arbete: Examensarbete på grundläggande nivå (15 hp)

Examinator: Rune Romhed

Nyckelord: läroverk, folkskola, parallellskolesystem, utbildningshistoria, uppfostran, uppförande, ordning, disciplin, styrdokument, läroplan

Syftet med den här studien är att undersöka hur styrdokument för folkskolan och läroverken skiljer sig i synen på uppfostran, ordning, uppförande och disciplinära åtgärder mot elever, perioden 1842-1955, samt hur denna syn förändras under den undersökta perioden. Studiens frågeställningar är: Vad är synen på uppfostran, ordning, uppförande och disciplinära åtgärder mot elever i styrdokumentet för folkskolan respektive läroverken, perioden 1842-1955? Vilka likheter och skillnader finns mellan synen på uppfostran, ordning, uppförande och disciplinära åtgärder mot elever i styrdokumentet för folkskolan respektive läroverken, perioden 1842-1955?

Studien tillämpar en kvalitativ innehållsanalys. Det innebär en textanalys där textinnehållet i styrdokumentet för folkskolan och läroverken granskas. Innehållet i varje styrdokument jämförs sedan med innehållet i övriga styrdokument. De styrdokument som granskas är läroplaner för folkskolan och läroverken i form av normalplaner, undervisningsplaner, läroverksstadgor, folkskolestadgor och metodiska anvisningar.

Studiens mest anmärkningsvärda resultat är den, jämfört med läroverken, relativa avsaknaden av text rörande uppfostran, ordning, uppförande och disciplinära åtgärder i styrdokumentet för folkskolan. I de fall då folkskolans styrdokument innehåller sådan text, tenderar innebörden dessutom vara av mindre sträng uppfostrande karaktär än läroverkens motsvarighet. Detta trots att tidigare forskning har framhållit att folkskolan inrättades för att socialt kontrollera och disciplinera befolkningen från de lägre samhällsskikten.

En annan slutsats är att synen på uppfostran, ordning, uppförande och disciplinära åtgärder i styrdokumentet för folkskolan respektive läroverken är mer likartade varandra vid slutet än vid början av parallellskolesystemet. Detta främst genom en mindre sträng syn på uppfostran, ordning, uppförande och disciplinära åtgärder i läroverkets senare styrdokument än tidigt i den undersökta perioden.

Innehåll

Inledning	4
Syfte och frågeställningar	5
Bakgrund	6
Skola och utbildning i Sverige före 1842.....	6
Parallellskolesystemets inrättande, former och struktur.....	7
Tidigare forskning	10
Metod och teori	12
Kvalitativ innehållsanalys.....	12
Teori och begrepp.....	12
Avgränsning och urval.....	13
Resultat och analys	15
1842-1882: Ovillkorlig lydnad i läroverken och kärleksfullt allvar i folkskolan.....	15
1889-1919: En något mildare syn på uppfostran, ordning och uppförande.....	18
1935-1955: En mer likartad syn på uppfostran i läroverken och folkskolan.....	20
Diskussion	24
Referenser	27

Inledning

Under 1800-talet genomgick det svenska utbildningssystemet omvälvande förändringar. Professor Esbjörn Larsson sammanfattar förändringarna bäst med sitt begrepp *utbildningsrevolution*. Skolväsendet expanderade och gick från något som enbart berörde ett fåtal till att beröra nästan alla människor i samhället. Samtidigt skiftade den sociala betydelsen av skolan genom att skolan inte längre enbart var en kyrklig angelägenhet (Larsson, 2019).

Det var i denna utbildningsrevolution som parallellskolesystemet uppstod. Barn sorterades i skilda skolformer, där vissa gick i folkskolan och andra gick i läroverken. Samtidigt var det en tid då skolans uppfostrande uppdrag var uttryckligt och tydligt. Skolan var en plats där barnen skulle fostras i lika hög grad som i hemmen. Ordning och uppförande ansågs vara viktigt, med särskilda betyg för ändamålet. Stränga ordningsregler åtföljdes av lika stränga disciplinära åtgärder för de som bröt mot reglerna.

Det har tidigare bedrivits forskning på uppfostran i såväl läroverken som i folkskolan. Emellertid har kronologiska jämförelser av läroplaner från bägge skolformer lyst med sin frånvaro, då tidigare forskning tenderat att fokusera på den ena eller den andra skolformen. Den här studien fyller därmed ett viktigt hål i det utbildningshistoriska forskningsfältet genom att jämföra styrdokument från bägge skolformer. Studien bidrar på så vis till ökad historisk förståelse kring pedagogiska frågor, vilket ger perspektiv på dagens pedagogik. Uppfostran var inte enbart av central pedagogisk betydelse för dåtidens skola, utan utgör fortfarande en stor del av skolans verksamhet. Ordet *pedagogik* visar i sig på vikten. Svenska Akademiens ordlista definierar pedagogik som "vetenskapen om uppfostran och undervisning" (SAOL *pedagogik*, 2015). Uppfostran kan således inte separeras från pedagogisk verksamhet.

En läroplan består av riktlinjer för skolans arbete, och är ett av statens viktigaste verktyg för att styra skolan och undervisningen. En läroplan är även ett historiskt dokument som visar på sin tids samhälleliga och kulturella värderingar och åsikter kring dels vilka mål och innehåll som anses vara viktiga, dels hur undervisningen bör bedrivas och organiseras (Sundberg, 2021).

I läroplansteori finns vida och snäva definitioner av begreppet läroplan (Sundberg, 2021). I det här arbetet avser *läroplan* styrdokument för folkskolan och läroverken i form av normalplaner, undervisningsplaner, läroverksstadgor, folkskolestadgor och metodiska anvisningar. Det är dessa dokument, från perioden 1842-1955, som analyseras i studien för att undersöka likheter och skillnader mellan läroplanerna i synen på uppfostran. Eftersom studien är en kronologisk analys över en längre tidsperiod, jämförs den uppfostrande synen såväl som mellan de bägge skolformerna som mellan samma skolform vid olika tidpunkter. På detta sätt kan flera typer av slutsatser dras rörande uppfostran, ordning, uppförande och disciplinära åtgärder i folkskolan och läroverken.

Syfte och frågeställningar

Syftet med den här studien är att undersöka hur styrdokument för folkskolan och läroverken skiljer sig i synen på uppfostran, ordning, uppförande och disciplinära åtgärder mot elever, perioden 1842-1955, samt hur denna syn förändras under den undersökta perioden. Detta genom en innehållsanalys, där styrdokument för bägge skolformer analyseras och jämförs.

Frågeställningarna för studien är:

- Vad är synen på uppfostran, ordning, uppförande och disciplinära åtgärder mot elever i styrdokumenterna för folkskolan respektive läroverken, perioden 1842-1955?
- Vilka likheter och skillnader finns mellan synen på uppfostran, ordning, uppförande och disciplinära åtgärder mot elever i styrdokumenterna för folkskolan respektive läroverken, perioden 1842-1955?

Bakgrund

Skola och utbildning i Sverige före 1842

Skolan i 1800-talets Sverige var en fortsättning på den kultur och de kunskaper med rötter i antiken som med kyrkans hjälp hade förvaltas genom årtusenden i Europa (Rimm, 2019). Sålunda är det nödvändigt med en kortare bakgrund om tiden före 1842 för att förstå kontexten kring parallellskolesystemet.

Under medeltiden etablerades tre typer av skolor i Sverige: klosterskolor, katedralskolor och stadsskolor. Klosterskolorna bedrev undervisning vid de kloster som munk- och nunneordnar uppförde runt om i Europa. Eleverna var blivande munkar och nunnor, men även andra barn från de högre stånden blev där utbildade mot betalning. Till skillnad mot andra skolor vid den här tiden hade även flickor möjlighet till utbildning genom undervisning i nunneordnar. Katedralskolorna, vid de katedraler som växte fram i Norden under 1100- och 1200-talen, utbildade pojkar som skulle bli präster. I städerna grundades från och med 1200-talet stadsskolor. I dessa kunde borgarnas barn gå. Stadsskolorna styrdes till en början av kyrkan men övertogs så småningom till att styras av städerna själva (Larsson, 2011). Det var också under medeltiden som de första universiteten i Sverige inrättades, där Uppsala var först ut 1477; dock visserligen fram till 1600-talet med begränsad verksamhet (Rimm, 2019).

Sveriges första skolstadga infördes 1571, då som en del av en kyrkoordning. Denna delade bland annat in eleverna, vilka uteslutande var pojkar, i klasser (Larsson, 2011). Målet med skolpolitiken vid den här tiden var inte enbart att utbilda präster, utan även att ta fram arbetskraft till den nya statsförvaltning som höll på att växa fram. Skolorna i Sverige under 1500-talet var små och med tre eller fyra klasser, där eleverna gick flera år i samma klass. Eleverna tenderade att vara fattiga, med en laglig och reglerad rättighet att tigga inom det område som de blivit tilldelade, så kallad sockengång. Efter skolgången hade eleverna möjlighet att gå vidare till universitet och på så vis bli präster eller ämbetsmän (Rimm, 2019).

Under 1600- och 1700-talen fortsatte den lärda skolan i Sverige att förändras genom ytterligare reformer. Skolordningen 1611 delade till exempel in skolorna i katedralskolor och provinsialskolor, och genom 1649 års skolordning delades skolorna upp i tre olika typer: trivialskolor, gymnasier och akademier. Trivialskolan var det första steget, varefter en elev kunde gå vidare till gymnasiet och slutligen till akademien (universitet). Vid den här tiden startade även en debatt där man bland annat ifrågasatte latinets betydelse i den svenska skolan, där vissa menade att de latinska skolböckerna borde bytas ut mot svenska böcker. Förändringarna i skolväsendet under 1700-talet var emellertid ringa, och när blicken vändes mot 1800-talet var det fortfarande till stor del fråga om antika utbildningstraditioner (Rimm, 2019).

En annan viktig del av utbildningen före 1800-talets mitt var privatundervisning där främst adelsmän anlätade privatlärare till sina barn. På så sätt kunde adeln kontrollera sina barns utbildning samtidigt som det var ett sätt att särskilja dem från de lägre samhällsklasserna

(Winberg, 2019). Adeln skickade dessutom ofta sina barn och deras informatorer till universitetet eller för att företa peregrination (bildningsresor) runt om i Europa (Rimm, 2019).

Angående de barn som inte var en del av den lärda skolan, går det att konstatera att kyrkans stora inflytande över den tidiga utbildningen i Sverige gjorde att reformationen fick en betydande inverkan på utbildningen. Före 1650 var läs- och skrivkunnigheten i Sverige låg. I princip enbart män ur de högre stånden var läs- och skrivkunniga. Kyrkolagen 1686 förbättrade situationen genom att dela ansvaret för barnens undervisning mellan föräldrar, klockare och präster. Tonvikten låg dock på hemundervisning vilket var den dominerande utbildningsformen i Sverige under 1700-talet. I ett kungligt beslut 1723 betonades föräldrarnas ansvar för barnens undervisning: föräldrarna var tvungna att lära sina barn att läsa, eller, om de inte hade möjlighet, var de skyldiga att låta barnen bli undervisade av någon annan. Straffet för att bryta mot detta var böter (Lindmark, 2019).

Martin Luthers lilla katekes utkom 1529, och hade stor betydelse för utbildningen i Sverige ända in på 1900-talet. Det var en lärobok i kristen tro som sammanfattade de (enligt Luther) viktigaste delarna av kristendomen, som exempelvis Fader vår och trosbekännelsen (Larsson, 2011). Eftersom alla skulle lära sig lilla katekesen förbättrades läskunnigheten avsevärt. Den läsundervisning som bedrevs under 1600- och 1700-talen, samt under delar av 1800-talet, bestod av att eleverna först skulle lära sig alfabetet för att sedan lära sig kunna läsa lilla katekesen och lära sig denna utantill. Denna typ av undervisning var lyckosam och läskunnigheten i Sverige under 1700-talet var god jämfört med andra länder (Lindmark, 2019).

Sådana var förutsättningarna när folkskolan inrättades i Sverige 1842.

Parallelskolesystemets inrättande, former och struktur

Sverige var i början av 1800-talet på många sätt ett sargat land, som efter förlusten av den östra rikshalvan 1809 hade förlorat en fjärdedel av sin befolkning. Det uppstod då tankar om en förändrad och mer gemensam skola som kunde göra nationen starkare. Det gamla skolsystemet hade flera problem. Bland annat fanns det inga barnskolor för allmogen samtidigt som den lärda skolan var alltför inriktad på framtagandet av präster (Larsson, 2011). Samtidigt sneglade man på sina nordiska grannländer. Redan 1814 hade Danmark inrättat en folkskola och Sveriges dåvarande unionsland Norge följde efter 1827 (Edgren, 2019).

Folkskolestadgan 1842 fastslog bland annat att varje socken skulle ha en skola för barn i åldrarna 9-14 år, att socknarna behövde skaffa och underhålla lokaler åt detta ändamål, samt att lärarna i folkskolan skulle vara utbildade och kunna undervisa i läsning, skrivning, räkning, kristendom, biblisk historia, geografi, historia, naturkunskap, gymnastik och sång. Noterbart är att 1842 års folkskolestadga inte innebar skolplikt för barnen. Skolplikt infördes först genom 1882 års folkskolestadga (Edgren, 2019).

Från början gick införandet av folkskolan trögt. Somliga barn på landsbygden hade långt att gå, varför det inrättades mindre folkskolor som en typ av nödlösning. Dessa mindre folkskolor var små skolor utan krav på utbildade lärare. I början av 1900-talet gick ungefär var sjunde elev i en sådan mindre folkskola. De mindre folkskolorna minskade i antal efter år 1920. 1858 skapades den så kallade småskolan, varigenom de yngsta barnen avskiljdes från folkskolan. Under 1900-talet reformerades folkskolan ytterligare, kvaliteten på utbildningen höjdes, och folkskolan samordnades med småskolan till en enhetlig sexårig skola. Folkskolan blev sedan successivt sjuårig, vilket var helt genomfört 1949 (Larsson, 2011).

Läroverket var en betydligt elevfattigare skolform än folkskolan. Som mest gick under 1800-talet enbart 4,5 procent av barnen i åldrarna 7-14 i läroverket. Under 1800- och 1900-talen riktade sig läroverket till barn mellan 8 och 19 års ålder. Den lägre åldersgränsen flyttades dock med tiden upp, i och med att läroverket och folkskolan anpassades efter varandra, varför de två skolorna inte alltid är att betrakta som fullkomligt parallella i ordets rätta bemärkelse. Till exempel fanns det från och med 1894 en möjlighet att gå från folkskolans tredje år in på läroverken, då detta ansågs vara goda nog förkunskapskrav för att börja vid läroverken. Vanligen kom dock läroverkets elever inte från folkskolan (Larsson & Prytz, 2019).

I likhet med folkskolan genomgick läroverket mängder med förändringar under 1800-talet. Några viktigare händelser som inte kommer behandlas närmare här är 1807 års skolordning, bildandet av 1812 års uppfostringskommitté och 1820 års skolordning. Den kanske största förändringen, som är av vikt för det här arbetet, inträffade 1849. Då beslutades det att apologistskolan, lärdomsskolan och gymnasiet skulle slås ihop till en skolform. Beslutet var en tydlig markör om att skolan inte längre enbart var frågan om en undervisning för de barn som var tänkta att bli präster, utan en bredare utbildning för pojkar som tillhörde de högre samhällsklasserna (Larsson & Prytz, 2019).

Från och med 1856 års läroverksstadga gick de nya sammanslagna läroverksskolorna under namnet *elementarläroverk*. Läroverksstadgorna 1856 och 1859 gav dessutom läroverket en tydligare struktur, där 1859 års läroverksstadga till exempel innehåll två möjliga spår för utbildning: ett för elever som läste klassiska språk, och ett för elever som inte gjorde det. Det senare var emellertid inte fråga om en egen linje, utan snarare en slags reducerad studiegång. 1864 höjdes även statusen på läroverken genom att studentexamen övertogs av läroverken från universiteten (Larsson & Prytz, 2019).

Genom 1878 års läroverksstadga bytte elementarläroverk namn till *allmänna läroverk*. Nu gjordes de tre första åren gemensamma, varefter utbildningen delades in i tre linjer: en linje där eleverna undervisades i grekiska och latin, en där latin var det enda klassiska språket, samt den så kallade reallinjen, som helt saknade klassiska språk och som hade tydligare inslag av matematik och naturvetenskap. På så sätt hade alltså på allvar en studiegång med avsaknad av klassiska språk etablerats. Denna förändring fortsatte genom 1905 års läroverksstadga, då de sex första åren av det högre allmänna läroverket fick namnet realskola, vilket följdes av ett fyraårigt gymnasium där det var möjligt att läsa en reallinje eller en latinlinje. Inte enbart

utbildningens klassiska fokus och därmed i förlängningen prästskapande syfte minskade; 1905 förlorade även kyrkan sin formella makt över läroverken, då det högsta ansvaret för läroverken flyttades från biskopen (*eforus*) – som sedan 1724 fattat beslut om läroverken inom sitt stift – till Överstyrelsen för rikets allmänna läroverk (Larsson & Prytz, 2019).

Läroverkets uppdelning i två delar – realskolan och gymnasium – kom att bestå fram till skolreformerna på 1960-talet. Både realskolan och gymnasiet förändrades dock flera gånger i omfattning och upplägg. Exempelvis förkortades realskolan 1927 genom införandet av en femårig respektive en fyraårig realskola. Reformen 1927 sammanlänkade även folkskolan och realskolan genom att alla elever var tvungna att ha gått minst fyra år i folkskolan innan de påbörjade realskolan. Även fler förändringar av läroverkets och folkskolans struktur, vilka här inte kommer att behandlas närmare, inträffade under 1900-talets första hälft (Larsson & Prytz, 2019).

Enhetskolan tog död på parallellskolesystemet. 1962 fattade riksdagen beslut om inrättandet av grundskolan, som förenklat kan sägas vara en sammanslagning av folkskolan och realskolan, och 1971 infördes den nya gymnasieskolan (Larsson, 2011).

Tidigare forskning

Det har tidigare bedrivits forskning kring uppfostran i läroverken och folkskolan. Rörande elevernas uppförande i läroverken, visade Christina Florin och Ulla Johansson (1993) att ordnings- och disciplinfrågor haft mycket utrymme i styrdokument för läroverk alltsedan läroverksstadgan 1820, en stadga som de menar var mer detaljerad än sin föregångare från 1807. 1820 års läroverksstadga innehöll bland annat förbud mot tidsfördriv som att spela biljard eller kort, samt förbud mot att vistas utomhus efter klockan nio på kvällen (Florin & Johansson, 1993).

Disciplinering och bestraffning av elever i läroverken har även undersökts av Germund Larsson (2018). Larsson menar att disciplin var en viktig del av verksamheten i läroverken under 1900-talet, och att disciplinen grundade sig på elevernas sedliga uppfostran. När elever brast i ordning eller uppförande hade läroverken ett antal olika bestraffningar till sitt förfogande, såsom tillsägelse, anmärkning i klassboken eller äga. Läroverkets disciplinerande uppdrag var enligt Larsson inte heller begränsat enbart till skolans område; även förseelser begångna i staden eller hemmet kunde straffas av skolan. Vidare framhåller Larsson att uppfostran av barnen var ett ansvar som var delat mellan skolan och hemmen.

Stefan Rimm (2011) visade på betydelsen av fostran i tidigare skolformer genom att i sin doktorsavhandling undersöka retorikutbildningen i trivialsolor, katedralsolor och gymnasier under delar av 1700-talet. Han menar att elevernas utbildning i retorik var av moraliskt fostrande natur, genom att retorikens innehåll skulle utveckla önskvärda karaktärsegenskaper hos eleverna, och att 1724 års skolordning fastslog att eleverna skulle fostras till dygdiga människor.

När det kommer till folkskolan växte denna skolform som tidigare nämnt fram ur den rådande folkundervisningen. Anledningen till folkundervisningen var enligt utbildningshistorikern Tomas Englund (1986) att bevara de medeltida feodala strukturer som var i upplösning under 1700- och 1800-talen. Genom husförhören sattes allmogens kunskaper i kristendom på prov, varigenom allmogen underkastade sig prästerskapet och på så vis fostrades in i de rådande sociala förhållandena i samhället. Folkundervisningen var alltså en form av social kontroll och legitimering av samhällsordningen. Av samma anledning inrättades enligt Englund folkskolan, då slutet av 1700-talet och början av 1800-talet var en socialt orolig tid, med befolkningsökning, proletarisering och klasskamp. Barn till arbetare var inte en del av det gamla bondesamhället och behövde därmed en ny form av kontroll. Enligt Englund bestod därför läroplanen i folkskolan av överklassens moraliska syn på fostran, utförd av prästerskapet och riktad mot de lägre samhällsskikten. Englund kallar detta för folkskolans "underdånighetsfostrande karaktär", ett drag som han anser var mycket framträdande för folkskolan (Englund, 1986, s. 77).

Även Edgren (2019) menar att syftet med folkskolan var att barnen skulle lära sig lydnad och respekt för överheten. Han menar att det var ett sätt att idka kontroll över befolkningen från det lägre samhällsskikten, att disciplinera dem (Edgren, 2019).

Enligt den tidigare forskning som presenterats ovan hade alltså bägge skolformer i parallellskolesystemet tydliga inslag av uppfostran, ordning och uppförande.

I en undersökning från 2022 analyserade utbildningshistorikern Esbjörn Larsson debatten vid 1800-talets mitt kring skolans roll för uppfostran respektive kunskapsförmedling. Enligt Larsson var skolans uppfostrande uppdrag en av de frågor som ansågs vara allra viktigast i skoldebatten under 1800-talets mitt (Larsson, 2022). Larsson menar att det vid det allmänna lärarmötet 1849, där hundratals lärare och skoldebattörer samlades från både läroverk och folkskolor, fanns en kamp mellan å ena sidan de som ville försvara en skola som i hög grad byggde på uppfostran, å andra sidan de som ansåg att skolan istället skulle fokusera på att undervisa. Under lärarmötet framhöll exempelvis rektorn vid Kalmars lärdoms- och apologistiskolor, Oscar Elis Leonard Dahm, att skolans uppfostrande uppdrag var överordnat undervisningen, och att det måhända vore enklare för skolorna att fokusera på undervisningen, men att ett sådant fokus skulle vara olyckligt. Dahm förklarade även att uppfostran inte enbart kunde vara begränsad till kristendomskunskap, utan att hela skolgången var att betrakta som en uppfostran. Andra åsikter framfördes enligt Larsson under mötet bland annat av rektorn vid Nya elementarskolan, Johan Albert Dahlström, som visserligen höll med om att skolan hade en uppfostrande funktion, men att uppfostran var tvunget att ske tillsammans med hemmen och inte enbart var skolans uppdrag (Larsson, 2022).

Vid 1800-talets mitt fanns det alltså olika åsikter om uppfostran i skolan. Antigen var barnens uppfostran skolans uppdrag, eller så var barnens uppfostran delad mellan skolorna och hemmen. Larsson menar att det under lärarmötet 1849 därmed inte fanns någon som förnekade att skolan var viktig för uppfostran, utan att debatten snarare kretsade kring på vilket sätt och i vilken omfattning uppfostran skulle ske (Larsson 2022). Viktigast att notera för den här studien är därmed att uppfostran enligt Larsson (2022) hade en central roll i skolorna under den tidiga delen av parallellskolesystemet, vilket är i linje med forskningen av Edgren, Englund, Rimm, Germund Larsson och Florin och Johansson.

Metod och teori

Kvalitativ innehållsanalys

Det här arbetet tillämpar en kvalitativ innehållsanalys. Det innebär en textanalys där textinnehållet i styrdokument för folkskolan och läroverken granskas för att besvara studiens frågeställningar. I en sådan metod undviks subjektiva tolkningar. Metoden valdes eftersom en innehållsanalys är särskild lämplig för den typ av jämförande analys som den här studien är (Boréus & Khol, 2018). Det gäller såväl för jämförelser mellan styrdokumenterna för de två skolformerna, som jämförelser över tid inom samma skolform, exempelvis jämförelser mellan de tidiga styrdokumenterna för läroverken jämfört med de senare styrdokumenterna för läroverken.

En potentiell svaghet med kvalitativ innehållsanalys är att metoden kan lämpa sig dåligt för att undersöka implicita aspekter av texter, emedan man vid tillämpning av metoden enbart granskar det som står i texterna och kan missa det som är underförstått (Boréus & Khol, 2018). Eftersom frågeställningarna i det här arbetet utgår från vad som står i styrdokumenterna innebär detta dock inte något större problem för studien.

Teori och begrepp

Utbildningshistorikern Marc Depaepe (2010) menar att utbildningshistoria är historisk forskning, och att historisk forskning är historisk. Det innebär att syftet med utbildningshistoria inte är att hitta historiska exempel att använda som inspirationskällor för nutida undervisning, eller på annat sätt i undersökningen leta efter samtidsrelevans. Depaepe menar att utbildningshistoria inte ska bedöma det förflutna. De dokument som analyseras i den här studien analyseras därför efter sina egna förutsättningar, och ska förstås utifrån den kontext de uppkommit i. Det läggs således ingen värdering i styrdokumentens innehåll. Det betyder att bedömning kring bättre eller sämre syner på uppfostran i styrdokumenterna undviks, liksom fördömanden baserade på personliga eller samhällsliga nutida värderingar.

Depaepe (2010) menar vidare att metod för historisk forskning grundar sig på sunt förnuft och att resultatet i sig därmed blir ett bevis på metodikens tillämpning. Detta sunda förnuft tas fasta på i den här undersökningen, då det inte anses finnas något egenvärde med överdrivet komplicerad och konstlad metodik.

Ett av de begrepp som är centrala för undersökningen är *uppfostran*. Med detta menas, i likhet med det sätt som Viktor Englund (2022) menar att begreppet brukar användas i svensk forskning, en moralisk bearbetning av människor med syfte att forma dem mot önskvärd socialt beteende eller samvete. I det här arbetet görs ingen åtskillnad mellan begreppen *uppfostran* och *fostran*, då dessa i ordböcker anses vara synonymer. (Se exempelvis SO *fostra*, 2021, samt SO *uppfostra*, 2021)

Begreppen *ordning* och *uppförande* är varandra likartade och gränsen mellan dem är inte alltid självklar. Rörande betygen i ordning respektive uppförande, menar Larsson och Wester (2010) att dessa skiljde sig åt genom att betyget i uppförande påverkades av exempelvis

oärlighet, trots och bristande respekt mot lärare, medan betyget i ordning påverkades av saker som sen ankomst, vårdslös klädsel, sent inlämnade uppgifter och klandervärd hantering av läroböcker. Upprepade ordningsförseelser kunde dock betraktas som bristande uppförande och därmed påverka betyget i uppförande, varför det inte alltid är helt enkelt att särskilja begreppen. I den här studien menas med *ordning* sådana och liknande ordningsrelaterade angelägenheter som Larsson och Wester (2010) menar ingick i betyget för ordning. Med *uppförande* menas sådana och liknande angelägenheter förknippat med uppförande som Larsson och Wester (2010) menar ingick i betyget för uppförande. Råder det i studien tveksamheter om huruvida innehåll i styrdokumentet är att betrakta som behandlande ordning eller som behandlande uppförande är det inte nödvändigt att i detalj särskilja dem, emedan bägge begrepp ryms inom studiens syfte.

Med *disciplinära åtgärder* menas straff av olika slag, åtgärder som inte nödvändigtvis är att betrakta som straff men som är av straffliknande natur samt åtgärder som på annat sätt har till syfte att disciplinera elever. Enligt Germund Larsson (2018) brukar begreppet disciplin i svensk forskningstradition utgå från Foucaults teoretiska perspektiv där kontroll, sanktioner och styrning utgör disciplin. Larsson menar vidare är att ett bestraffningssystem är ett system byggt på ett regelverk med syfte att upprätta och bibehålla ordningen. Det strängaste straffet i läroverken var enligt Larsson (2018) förvisning, vilket innebar att eleven nekades rätten till undervisning. Den nu rådande skollagen nämner disciplinära åtgärder där ett antal olika åtgärder är möjliga, såsom utvisning ur undervisningslokalen, kvarsittning och avstängning (SFS 2010:800, 5 kap. 6 §).¹ Dessa åtgärder kan betraktas som exempel på disciplinära åtgärder även under parallellskolesystemet.

Studiens tillvägagångssätt är att analysera styrdokumentet utifrån forskningsfrågorna genom en kvalitativ innehållsanalys med ovanstående begrepp i åtanke. Text i styrdokumentet som uttryckligen beskriver uppfostran, ordning, uppförande eller disciplinära åtgärder blir därför en del av analysen, liksom text vars innebörd fångas av begreppen. Det senare kan exempelvis handla om text med krav på elevernas klädsel, eller text som beskriver hur elever kan bli förvisade från skolan.

Avgränsning och urval

Arbetet är avgränsat till att undersöka styrdokument under åren 1842-1955. Anledningen till undersökningens startår är att folkskolan inrättades 1842, och att de tidigare skolformerna apologistskolan, lärdomsskolan och gymnasiet slogs ihop till en gemensam skolform 1849. Året 1955 som slutår valdes eftersom den sista läroplanen för folkskolan infördes detta år. Undersökningens avgränsning i tid innefattar därmed hela parallellskolesystemet.

De styrdokument som analyseras i det här arbetet är läroplaner för folkskolan och läroverken i form av normalplaner, undervisningsplaner, läroverksstadgor, folkskolestadgor och metodiska anvisningar. Innehållet i styrdokumentet avgränsas genom att enbart de delar som behandlar någon av studiens frågeställningar är föremål för analys.

¹ Skollagen (SFS 2010:800) var naturligtvis aldrig gällande under perioden 1842-1955, utan används här enbart för utökad förståelse av begreppet disciplinära åtgärder.

Styrdokumentet som analyseras i det här arbetet är:

- 1842 års folkskolestadga
- 1856 års läroverksstadga
- 1859 års läroverksstadga
- 1878 års läroverksstadga
- 1878 års normalplan för undervisningen i folkskolor och småskolor
- 1882 års folkskolestadga
- 1889 års normalplan för undervisningen i folkskolor och småskolor
- 1900 års normalplan för undervisningen i folkskolor och småskolor
- 1905 års läroverksstadga
- 1906 års undervisningsplan för realskolan
- 1919 års undervisningsplan för rikets folkskolor
- 1933 års undervisningsplan för rikets allmänna läroverk
- 1935 års metodiska anvisningar till undervisningsplanen för rikets allmänna läroverk
- 1955 års undervisningsplan för rikets folkskolor
- 1955 års kursplaner och metodiska anvisningar för realskolan

Styrdokumentet är digitaliserade och fritt tillgängliga genom Göteborgs universitets databas Gupea. Totalt är det femton styrdokument, varav sju behandlar folkskolan och åtta behandlar läroverken.

Resultat och analys

Här presenteras analysen av styrdokumentet genom en kronologisk framställning. Hela den undersökta perioden 1842-1955 har delats upp i tre delperioder.

1842-1882: Ovillkorlig lydnad i läroverken och kärleksfullt allvar i folkskolan

Det allra första styrdokumentet för folkskolan – 1842 års folkskolestadga – ger inte mycket ledning rörande elevernas uppfostran. Stadgan fokuserar istället på saker som ligger utanför ramen för den här undersökningen. (Som skolans organisering, lönen för lärare, et cetera.) Emellertid går det att ana en underton i texten, där det vid några tillfällen framkommer att uppfostran anses vara av vikt. I stadgans andra paragraf, tredje stycket, står att skoldistriktets "skolstyrelse"² uppför regler som utöver undervisningsmetoden och skolans vård och förvaltning, även ska innefatta disciplin (SFS 1842:19). Vidare står det i folkskolestadgan:

På tider, som af Skol-styrelsen bestämmas, böra offentliga förhör med barnen i hvarje skola anställas, wid hwilkas slut lämpliga belöningar, så widt tillgångar dertill finnas, må tilldelas de barn som genom slit, skicklighet och ett godt uppförande sig utmärkt. (1842 års folkskolestadga, 8 § andra stycket)

Stadgan ger alltså inte en tydlig bild av vad som anses vara gott uppförande eller hur eleverna ska uppfostras i detta. Då gott uppförande är värdigt belöning, går det dock att konstatera att ett gott uppförande anses vara positivt och önskvärt.

Liknande idéer går även att finna i 8 § fjärde stycket (SFS 1842:19) vilket förklarar att barn som på grund av långt avstånd, väder eller liknande förhållanden inte kan vara i skolan varje dag, har tillåtelse att istället bli undervisade hemma, men då måste föräldrarna enligt paragrafen vara kända för sedlighet och måste skickligt uppfostra barnen. Det visar både på den vikt som uppfostran tillmäts i styrdokumentet samt på hemmets och skolans kompletterande uppfostrande roller.

Som helhet går det sammanfattningsvis att konstatera att uppfostran, uppförande, ordning och disciplin är av vikt i 1842 års folkskolestadga, men att det sällan beskrivs genom uttryckliga instruktioner. Möjligen är det så att folkskolans uppfostrande roll 1842 är något så självklart att man inte anser det behöva förklaras noggrannare i styrdokumentet.

1878 års normalplan för undervisningen i folkskolor och småskolor innehåller i likhet med 1842 års folkskolestadga inte mycket text kring elevernas uppfostran. Snarare är normalplanen ännu mer knapphändig på den punkten, med en närmast fullkomlig avsaknad av allt som hör uppfostran till. Merparten av dokumentet består istället av detaljerade metodiska anvisningar för undervisningen, samt anvisningar om vad eleverna ska lära sig i de olika ämnena (1878 års normalplan för undervisningen i folkskolor och småskolor).

² Med skolstyrelse menas i det här fallet en regional styrelse bestående av församlingens kyrkoherde samt andra män ur församlingen, se SFS 1842:1, 2 § första stycket.

I motsats till 1842 års folkskolestadga och 1878 års normalplan, ger 1856-, 1859- och 1878 års läroverksstadgor detaljerade och utförliga instruktioner kring uppfostran. Dessa tre stadgor har ett särskilt avsnitt med benämningen *Ordning och tukt*, där det anges vilket uppförande eleverna ska ha och hur läraren ska genomdriva detta. Det kan exemplifieras genom 1878 års läroverksstadga, 1 kap. 47 § andra stycket: "Lärjunge vise aktning och ovillkorlig lydnad för sine lärare och emottage utan gensägelse eller motstånd deras föreskrifter, tilltal eller bestraffningar."³ Denna *ovillkorliga lydnad* är något som är mycket framträdande i 1856-, 1859- och 1878 års läroverksstadgor, men det handlar även om uppfostran på ett vidare plan. Bland annat ska eleverna vara snyggt och anständigt klädda, ta väl hand om sina egna och andras tillhörigheter, och inte spela kort eller tärning (1856 års läroverksstadga, 1 kap. 53 §; 1859 års läroverksstadga 1 kap. 51 §; 1878 års läroverksstadga 1 kap. 47 §). En intressant detalj i dessa tre läroverksstadgor, är skrivelsen att om alla elever i en klass förklarar sig lika skyldiga till att ha brutit mot en ordningsregel, ska lottning tillämpas för att avgöra vilken elev som ska bli bestraffad (1856 års läroverksstadga 1 kap. 53 § femtonde stycket; 1859 års läroverksstadga 1 kap. 51 § femtonde stycket; 1878 års läroverksstadga 1 kap. 47 § elfte stycket). Dessa tre läroverksstadgor innehåller dessutom instruktioner om betygssättning i uppförande (1856 års läroverksstadga 1 kap. 51-52 §; 1859 års läroverksstadga 1 kap. 49-50 §; 1878 års läroverksstadga 1 kap. 45-46 §), vilket ytterligare belyser den vikt varvid man fäste på ordningen i klassrummet.

Vidare är det i dessa tre läroverksstadgor även skrivit att eleverna måste leva i vänskap, vilket också är en del av ett uppfostrande uppdrag, emedan det handlar om att lära barnen hur de ska leva sina liv och uppföra sig mot andra. 1856- och 1859 års läroverksstadgor går till och med så långt att om en elev är "af så hårdt och trätgirigt lynne" att han efter tre bestraffningar från skolan fortfarande inte är vän med sina skolkamrater, kan han bli avstängd från skolan (1856 års läroverksstadga 1 kap. 53 § elfte stycket; 1859 års läroverksstadga 1 kap. 51 § elfte stycket). Möjligheten att stänga av en elev på grund av detta är dock en formulering som strukits i 1878 års läroverksstadga. Därmed kan man konstatera en synnerligen nätt, men likväl verklig, uppluckring i den uppfostrande synen i styrdokumentet för läroverket genom dessa två decennier. Måhända ett resultat av ett förändrat samhälle.

1856-, 1859- och 1878 års läroverksstadgor innehåller även en rangordning av olika disciplinära åtgärder som riktas mot elever som har misskött ordningen. Det sträcker sig från av lärare varningar och tilltal, följt av utvisning från klassrummet, till samtal med rektor vilket kan inbegripa åga, till att låta läroverkskollegium bestämma lämpligt straff, och slutligen till två års avstängning från skolan (1856 års läroverksstadga, 1 kap. 54-56 §; 1859 års läroverksstadga 1 kap. 52-54 §; 1878 års läroverksstadga, 1 kap. 49 §). Även rörande detta går det att tyda en något strängare formulering i 1856- och 1859 års läroverksstadgor jämfört med 1878 års läroverksstadga, då de två förra anger att avstängningen ska vara i två år, varefter eleven för att återvända måste uppvisa intyg på att han då blivit mer skötsam, medan den senare anger att avstängningen ska vara i *högst* två år, med samma krav på intyg på

³ Skrivelser med samma innebörd går även att finna i såväl 1856 års läroverksstadga (1 kap. 53 § andra stycket) som i 1859 års läroverksstadga (1 kap. 51 § andra stycket).

uppförande. (Avstängningsbeslutet kan dock upphävas i förtid, varför denna förändring inte heller bör överdrivas.)

Stadgorna avslutar sina avsnitt om *Ordning och tukt* med varsin paragraf där det poängteras att lärare och rektorer bör ha särskild uppsikt över uppförandet av de elever som har problem i hemmet och saknar god vård från sina föräldrar (1856 års läroverksstadga, 1 kap. 58 §; 1859 års läroverksstadga 1 kap. 56 §; 1878 års läroverksstadga 1 kap. 51 §). Det tyder på att läroverkets uppfostrande roll under mitten av 1800-talet, såväl som under mitten av andra halvan av 1800-talet, är mycket stort, och att det ska ses som ett komplement till föräldrarnas uppfostrande uppdrag.

Till skillnad mot 1842 års folkskolestadga och 1878 års normalplan, ger 1882 års folkskolestadga anvisningar om elevernas uppförande. Där står:

Lärjunge vare pliktig att iakttaga ett sedigt och anständigt uppförande så inom som utom skolan, visa aktning och lydnad för sina lärare, med uppmärksamhet följa undervisningen, flitigt och noggrant fullgöra sitt arbete samt varsamt begagna skolans undervisningsmateriel och öfriga tillhörigheter. (1882 års folkskolestadga, 6 kap. 42 § andra stycket)

Citatet ovan visar på en fostranssyn som är mer lik den syn på uppfostran som existerar i styrdokumentet för läroverken under den första av de undersökta delperioderna. Det är dock en tämligen allmänt hållen formulering som enbart innehåller översiktliga skrivelser om vikten av uppförande och ordning, till skillnad mot läroverkets detaljerade listor som till exempel förbjuder kortspel. Det är också en betydligt kortare text än de avsnitt om ordning och tukt som läroverksstadgorna innehåller. Intressant att notera i citatet ovan är formuleringen "såväl inom som utom skolan" vilket tyder på att det uppfostrande uppdraget visserligen är skolans angelägenhet, men att elevernas skötsamma uppförande ska pågå även i livet utanför skolan, det vill säga i samhället som helhet.

Vidare innehåller 1882 års folkskolestadga ett stycke som anger på vilket sätt som eleverna ska disciplineras. Har de gjort fel ska de bli "underkastad lindrigare eller strängare bestraffning" (1882 års folkskolestadga, 6 kap. 42 § tredje stycket). Exakt vad denna bestraffning består av utvecklas dock inte närmare, utan detta är något som "äro meddelade i det för skoldistriktet gällande reglemente" (1882 års folkskolestadga, 6 kap. 42 § tredje stycket).

Liksom 1842 års folkskolestadga innehåller även 1882 års stadga en skrivelse om belöningar till den som utmärkt sig genom flit, skicklighet och gott uppförande (1882 års folkskolestadga, 6 kap. 46 § första stycket). Det är även så att uppförande är en del av avgångsbetygen (1882 års folkskolestadga, 6 kap. 47 §).

Slutligen innehåller 1882 års folkskolestadga angivelser över hur läraren ska uppträda och uppföra sig. Där står bland annat att läraren ska vara en förebild för eleverna och sorgfälligt vaka över elevernas seder och uppförande, både under lektioner och annars. Intressant är

formuleringen att läraren vid tillrättavisning och bestraffning av en elev bör "fästa afseende å den felandes ålder och sinnesart och förfara med lugn besinning och kärleksfullt allvar" (1882 års folkskolestadga, 6 kap. 29 § tredje stycket). Det är en tämligen mjuk formulering som visserligen anger att elever kan komma att bestraffas, men där det kärleksfulla allvaret och den lugna besinningen kan sägas vara kärnan i budskapet. Alltså borde eleverna enligt paragrafen inte bli straffade onödigt hårt.

För att summera styrdokumenterna från parallellskolesystemets tidiga skede går det att konstatera att det är betydligt större fokus på uppfostran och ordning i styrdokumentet för läroverken jämfört med styrdokumentet för folkskolan. I folkskolans styrdokument är antingen uppfostran något implicit som kan skönjas i vissa formuleringar, men som aldrig får någon ordentlig redogörelse, eller, som i fallet med 1882 års folkskolestadga, vagare formuleringar av typen att eleverna bör uppföra sig. Möjligen går det att ana en något hårdare ton i det senaste styrdokumentet under delperioden än i de tidiga.

I styrdokumentet för läroverken, vilka samtliga är mycket likartade, är det däremot fråga om egna avsnitt och detaljerade redogörelser för hur eleverna bör uppföra sig och hur läroverken bör uppfostra eleverna på bästa sätt. Formuleringen i 1882 års folkskolestadga, att bestraffningar ska genomföras med "lugn besinning och kärleksfullt allvar" (1882 års folkskolestadga, 6 kap. 29 § tredje stycket), har ingen liknande motsvarighet i läroverkens styrdokument.

1889-1919: En något mildare syn på uppfostran, ordning och uppförande

Likt normalplanen 1878 innehåller 1889 års normalplan för undervisningen i folkskolor och småskolor föga om uppfostran, ordning, eller liknande. Detta styrdokument fokuserar istället på andra ting (1889 års normalplan för undervisningen i folkskolor och småskolor). Detsamma gäller för 1900 års normalplan, med undantag för ett avsnitt där det går att ana att uppfostran inom folkskolan trots allt är av vikt. I texten som beskriver ämnet modersmål, alltså svenska språket, står det: "I anslutning till skolans uppfostrande och undervisande verksamhet läses i hvarje klass dels ett antal läsestycken, som genom sin korthet, enkla satsbyggnad och lättfattliga disposition äro lämpliga för en noggrannare behandling af innehållet" (1900 års normalplan för undervisningen i folkskolor och småskolor, s. 25).

Genom detta kan man hävda att uppfostran i 1900 års normalplan trots allt är viktigt, eftersom uppfostrande verksamhet i citatet ovan inte anses vara oviktigare än undervisning. Emellertid utvecklas inte folkskolans uppfostrande uppdrag närmare i styrdokumentet – där saknas exempelvis instruktioner om ordningen i klassrummet eller hur bestraffningar ska gå till – varför synen på uppfostran ändå får sägas vara mild. Det kan även finnas uppfostrande drag i en vidare bemärkelse i det faktiska innehållet, såsom att man vid undervisning i kristendomskunskap bör framhålla faran med rusdrycker och narkotika, samt bör undervisa i människans plikter mot djuren (1900 års normalplan för undervisningen i folkskolor och småskolor).

Synen på uppfostran i 1905 års läroverksstadga liknar synen på uppfostran i de tre tidigare läroverksstadgor som diskuterats i det här arbetet, dock som helhet med en något mildare syn. Även denna stadga har ett avsnitt med benämningen *Ordning och tukt*, med detaljerade instruktioner kring hur eleverna ska uppfostras i läroverken samt hur eleverna ska bete sig. Avsnittet inleds med en skrivelse som poängterar vikten av läroverkets roll för elevernas uppfostran: "Icke blott genom meddelande af kunskaper och färdigheter utan äfven i öfrigt hafva de allmänna läroverken till uppgift att under samverkan med hemmen bidra till lärjungarnas sedliga uppfostran" (1905 års läroverksstadga, 2 kap. 50 §). Likt tidigare stadgor är barnens uppfostran enligt styrdokumentet alltså delad mellan läroverken och hemmen.

Några av de aspekter som framhävs som viktiga för uppfostran i läroverken enligt 1905 års läroverksstadga är elevernas ovillkorliga lydnad, elevernas gudsfruktan, goda seder och vördnad för allmän lag, att eleverna ska leva i vänskap och att eleverna är snyggt och ordentligt klädda (1905 års läroverksstadga, 2 kap. 51-52 §). Jämfört med 1856-, 1859- och 1878 års läroverksstadgor är 1905 års läroverksstadga dock något mildare i synen på uppfostran. Den beskriver visserligen nämnda aspekter rörande ordning och tukt, men dessa är av tämligen allmän karaktär och är i allmänhet inte lika utvecklade som tidigare stadgor. Den förbjuder exempelvis inte, i motsats till tidigare stadgor, eleverna från att spela kort och tärningsspel.

Även en uppluckring rörande synen på bestraffningar och hur dessa beskrivs går att finna i läroverksstadgan. I femtioandra paragrafen står att kroppslig aga kan vara ett lämpligt straff, men att detta straff uttryckligen är förbjudet i dels gymnasiet och dels realskolans sjätte klass. I övriga klasser måste rektorn dessutom för varje enskilt fall ge sitt godkännande (1905 års läroverksstadga, 2 kap. 54 § andra stycket). Det är en stor skillnad mot tidigare läroverksstadgor, emedan dessa inte innehållit några liknande förbud. (Se 1856 års läroverksstadga, 1 kap. 55 §; 1859 års läroverksstadga 1 kap. 53 §; 1878 års läroverksstadga, 1 kap. 49 § tredje stycket.)

1906 års undervisningsplan för realskolan fungerar som ett tillägg till 1905 års läroverksstadga och innehåller anvisningar hur undervisningen ska läggas upp, med exempelvis information kring antal timar per ämne. Den lämnar inga ytterligare anvisningar kring ordning och tukt eller liknande. I detta avseende liknar den 1878- och 1900 års normalplaner för folkskolan. Liksom dessa innehåller dock 1906 års undervisningsplan mer allmänna inslag rörande uppfostran, i de fall att de tar sig i uttryck genom innehållet i vissa ämnen. Exempelvis ska undervisningen i kristendomskunskap "främja lärjungarnas religiöst-sedliga utveckling" (1906 års undervisningsplan för realskolan, s. 3).

Inte heller 1919 års undervisningsplan för rikets folkskolor innehåller något kring elevens ordning, uppförande eller dylikt. Styrdokumentet består av timplaner, ämnesinnehåll et cetera (1919 års undervisningsplan för rikets folkskolor).

Sammanfattningsvis är uppfostran, ordning, uppförande och disciplinära åtgärder ett område som enbart behandlas i liten omfattning i normalplaner och undervisningsplaner för

folkskolan perioden 1889-1919. Den uppfostrande verksamheten framkommer i folkskolans styrdokument blott genom mål och innehåll för vissa ämnen. Detsamma gäller undervisningsplaner för läroverken under delperioden. 1905 års läroverksstadga har liksom tidigare läroverksstadgor ett fortsatt fokus på ordning och uppförande, med såväl tydliga listade ordningsregler som disciplinära åtgärder. Jämfört med tidigare läroverksstadgor är 1905 års dito emellertid något mindre omfattande, med färre ordningsregler till antalet och något mildare straff vid förseelser.

1935-1955: En mer likartad syn på uppfostran i läroverken och folkskolan

Liksom tidigare undervisningsplaner fokuserar inte 1933 års undervisningsplan för rikets allmänna läroverk på uppfostran, ordning, uppförande och disciplinära åtgärder. Skolans uppfostrande uppdrag visar sig emellertid genom innehåll och syften i olika ämnen. Undervisningen i ämnet gymnastik med lek och idrott har utöver fysiska mål även som mål att "med tillvaratagande av övningarnas uppfostrande värde, frammana goda karaktärsegenskaper" (1933 års undervisningsplan för rikets allmänna läroverk, s. 39). Att på detta sätt uttryckligen ange att målet är goda karaktärsegenskaper visar att uppfostran tydligt står i centrum. Noterbart är även att detta är en ny formulering jämfört med 1906 års undervisningsplan för realskolan, vilken inte omfattade ämnet gymnastik trots att ämnet existerade.

Ovanstående citat visar även återigen tydligt skillnaden i synen på uppfostran i folkskolan och läroverken, då 1919 års undervisningsplan för rikets folkskolor inte innehåller någon skrivelse kring uppfostran utan enbart redogör för de kroppsliga målen med gymnastik (1919 års undervisningsplan för rikets folkskolor).

Vikten av uppfostran i läroverken framgår även i 1935 års metodiska anvisningar till undervisningsplanen för rikets allmänna läroverk. Där står uppfostran i centrum inte enbart genom innehåll och mål för vissa ämnen utan genom att styrdokumentet inleds med ett avsnitt med benämningen *Karaktärsfostran*. Detta avsnitt består av ett omfattande resonemang – ungefär 2000 ord – om varför det är viktigt med uppfostran i skolan och hur denna uppfostran bör gå till. Den övergripande synen på uppfostran exemplifieras bäst genom de inledande raderna: "Skolans uppgift är icke blott att utveckla lärjungarnas förståndsgåvor och bibringa kunskaper utan även – och i lika hög grad – att påverka viljelivet och utbilda karaktären" (1935 års metodiska anvisningar till undervisningsplanen för rikets allmänna läroverk, s. 5). I styrdokumentet är uppfostran alltså uttryckligen lika viktigt som lärande.

Några framträdande drag i 1935 års metodiska anvisningar är att eleverna ska bli fostrade i punktlighet, ärlighet, pliktrogenhet, ansvarskänsla, artighet och hövlighet. De ska klä sig vårdat, ha en god kroppshållning och vårdat språk samt lämna in uppgifter i tid. De ska fostras till sunda kamrater och medborgare (1935 års metodiska anvisningar till undervisningsplanen för rikets allmänna läroverk).

1935 års metodiska anvisningar innehåller även text som visar på vikten av uppfostran i de olika ämnena. De olika skolämnena har "sina speciella karaktärsfostrande moment" (1935 års

metodiska anvisningar till undervisningsplanen för rikets allmänna läroverk, s. 5). Målen för gymnastik har exempelvis ytterligare utvecklats från 1933 års undervisningsplan till: "övningarna skola vara karaktärsdanande och disciplinerande. De åsyfta alltså att bibringa lärjungarna god kamratanda och känsla av ansvar gentemot skola, kamrater och sig själva, att lära dem beslutsamhet, självbehärskning och ridderligt uppträdande" (1935 års metodiska anvisningar till undervisningsplanen för rikets allmänna läroverk, s. 190).

Jämfört med styrdokumentet för läroverken i de tidigare delperioderna är det emellertid tydligt att 1935 års metodiska anvisningar är betydligt mjukare i synen på ordning och uppförande. Det tar sig exempelvis uttryck genom att läraren, som ska vara en förebild för eleverna, ska bilda relationer med eleverna så att: "lärjungarna fostras till att i läraren se icke blott en överordnad utan även en vän" (1935 års metodiska anvisningar till undervisningsplanen för rikets allmänna läroverk, s. 7). Emellertid poängterar styrdokumentet även att omsorgen inte får gå till överdrift då auktoriteten och respekten inte får bli hotad.

När det kommer till synen på disciplinära åtgärder i 1935 års metodiska anvisningar, är nedanstående citat belysande:

Vid beivrandet av fel, förseelser och försummelse i fråga om uppförande gäller det att taga hänsyn till felets och den felandes art, till vad som betingas å ena sidan av rättvisa och skolans auktoritet, å andra sidan av humanitet och omsorg om lärjungarnas bästa. Otvivelaktigt är det i många fall nödvändigt att allvarligt och till och med strängt beivra en förseelse. (...) Sådant och annat, som tyder på brist eller svaghet i karaktären, måste energiskt och målmedvetet bekämpas från skolans sida, och härvid kan det mången gång visa sig nödvändigt att gripa till kraftiga åtgärder. Många, kanske de flesta förseelser, som begås av lärjungarna, äro dock icke av denna allvarliga innebörd; de härleda sig snarare ur omognad, obetänksamhet eller livlighet, och de kunna i många fall bero på att lärjungarna icke i sina hem fått den omvårdnad och uppfostran, som kunnat förväntas. (1935 års metodiska anvisningar till undervisningsplanen för rikets allmänna läroverk, s. 7-8)

Citatet ovan visar att det i styrdokumentet fortfarande kan vara nödvändigt med straff för värre brott mot uppförandet, men att alla former av disciplinära åtgärder ska utföras med "humanitet och omsorg om lärjungarnas bästa." Det är en helt ny typ av formulering som inte existerat i tidigare styrdokument för läroverken. Den liknar snarare folkskolans formuleringar. Något som ytterligare förstärker denna humanitet i 1935 års metodiska anvisningar, är en skrivelse i styrdokumentet som anger att man vid straff av elever måste ta hänsyn till bland annat elevernas ålder och personlighet (1935 års metodiska anvisningar till undervisningsplanen för rikets allmänna läroverk). Ovanstående citat visar även återigen på kopplingen mellan skola och hem, att det uppfostrande ansvaret mellan de båda är delat.

Styrdokumentet framhåller vidare att det är viktigt att straff står i proportion till det fel som eleven begått. Har en elev stökat ned i klassrummet kan till exempel ett lämpligt straff vara att han städar i klassrummet igen (1935 års metodiska anvisningar till undervisningsplanen för rikets allmänna läroverk).

Slutligen är det värt att notera att 1935 års metodiska anvisningar anger att i de fall då klasskamrater skyddar varandra genom att inte avslöja den skyldige, ska läraren vädja till elevernas rättskänsla för att den skyldige ska erkänna. Kollektiva bestraffningar kan tillämpas, men enbart i särskilt svåra fall. Att straffa den som erkänner anses också vara oriktigt (1935 års metodiska anvisningar till undervisningsplanen för rikets allmänna läroverk). Jämfört med den lottningsprincip som är skriven i 1856-, 1859- och 1878 års läroverksstadgor är det en stor förändring. Då skulle en elev alltid straffas, skyldig eller ej; år 1935 slipper till och med den skyldige straff om han träder fram.

1955 års kursplaner och metodiska anvisningar för realskolan innehåller inga allmänna anvisningar rörande realskolans verksamhet, utan består av kursplaner och metodiska anvisningar för de olika ämnena. Styrdokumentet liknar därmed 1906 års undervisningsplan för realskolan – liksom 1933 års undervisningsplan för rikets allmänna läroverk och 1878- och 1900 års normalplan för folkskolan – i det avseende att den inte närmare redogör för uppfostran och uppförande. Det finns dock liksom tidigare styrdokument spår av uppfostran i mål och innehåll för ämnen, som exempelvis att ett mål med kristendomskunskap är att främja elevernas religiösa och sedliga utveckling, och att ett mål med gymnastik är att utveckla goda karaktärsegenskaper (1955 års kursplaner och metodiska anvisningar för realskolan). Dessa är formulerade likartat som i tidigare styrdokument, med varken strängare eller mildare syn på uppfostran, uppförande och dylika ting.

1955 års undervisningsplan för rikets folkskolor innehåller däremot detaljerade anvisningar kring uppfostran och uppförande, bland annat under avsnittet *Fostran – undervisning*. Där beskrivs hur folkskolan i samverkan med hemmen har till uppgift att fostra eleverna till samhällsmedlemmar. Några egenskaper som anses vara viktiga för detta ändamål är ansvarskänsla, ärlighet, uthållighet, punktlighet, samarbetsförmåga och självständighet (1955 års undervisningsplan för rikets folkskolor).

Viktigt i 1955 års undervisningsplan för rikets folkskolor är att eleverna känner sig uppskattade och möts av förtroende. Alltför många eller stränga regler anses vara hämnande för elevernas eget omdöme, och kan leda till att eleverna vantrivs. Mindre brister i uppförandet bör skolan undvika att straffa, åtminstone inte för hårt. Dessa måste man enligt styrdokumentet räkna med, med tanke på "barns spontana och obetänksamma sätt att handla" (1955 års undervisningsplan för rikets folkskolor, s.9). Vidare slår styrdokumentet fast att lärare aldrig får håna elever, göra föraktfulla uttalanden eller liknande. Tillrättavisingar ska ske genom enskilt samtal och inte inför hela klassen (1955 års undervisningsplan för rikets folkskolor). Det är alltså fråga om relativt mjuka formuleringar, där eleven visserligen ska fostras men där det samtidigt är viktigt att eleverna trivs och inte straffas för hårt.

Precis som i 1935 års metodiska anvisningar till undervisningsplanen för rikets allmänna läroverk, bör läraren enligt 1955 års undervisningsplan för rikets folkskolor vädja till elevernas rättskänsla vid de tillfällen då sammanhållningen i klassen gör det svårt att utreda vem som gjort fel. En ytterligare likhet är att 1955 års undervisningsplan för rikets folkskolor

även den anger att man vid tillrättavisningar eller straff av elever bör ta hänsyn till bland annat deras ålder och personlighet (1955 års undervisningsplan för rikets folkskolor).

För att sammanfatta den sista delperioden i det här arbetet, vilken innefattar de sista styrdokumentet innan parallellskolesystemet går i graven, går det att konstatera att folkskolan och läroverken närmast sig varandra i synen på uppfostran, ordning, uppförande och disciplinära åtgärder mot elever. I synnerhet är det styrdokument för läroverken som ändrat karaktär till att mer likna folkskolans motsvarighet, där uppfostran är en viktig del av skolan men där straff och likartade ting tillämpas på ett sätt som inte allvarligt skadar elevens trivsel. 1935 års metodiska anvisningar till undervisningsplanen för rikets allmänna läroverk är ett exempel på detta, med formuleringar som "humanitet och omsorg" och anvisningen kring att läraren bör vara en vän till eleven, vilka liknar folkskolans tidigare formuleringar om lärarens kärleksfulla allvar mot eleverna. De äldre styrdokumentet för läroverken, från tidigare delperioder, var tydliga med att eleverna skulle lyda, och kännetecknades av kraftiga disciplinära åtgärder. Om eleverna bråkade, skulle de straffas hårdare. I de senare styrdokumentet har denna tanke mjuknat; även om det fortfarande är viktigt med ordning och uppförande förväntas eleven inte längre ovillkorligen lyda, istället anses barn vara obetänksamma och livliga till sin natur. Läraren bör därför gå lugnt till väga vid eventuella tillrättavisningar och visa hänsyn till elevens ålder och mognad.

Vidare kan man även hävda att synen på uppfostran i styrdokumentet för folkskolan i viss mån förändrats till att mer likna läroverkets styrdokument. Detta genom att folkskolans senare styrdokument innehåller mer omfattande redogörelser och mer utvecklade resonemang kring uppfostran i skolan, vilket varit framträdande i styrdokumentet för läroverken under 1800- och 1900-talen. Folkskolans styrdokument har dock inte nödvändigtvis blivit strängare till sin disciplinära natur, utan framhåller även fortsatt elevens trivsel och välbefinnande.

Med det sagt kvarstår vissa mindre skillnader i synen på uppfostran mellan de bägge skolformernas styrdokument även vid parallellskolesystemet slutskede. 1935 års metodiska anvisningar till undervisningsplanen för rikets allmänna läroverk innehåller exempelvis en skrivelse kring att lärarens omsorg för eleverna inte får gå till överdrift för att inte auktoriteten ska bli hotad, en formulering vars slag inte går att finna i styrdokumentet för folkskolan.

Diskussion

Syftet med det här arbetet var att undersöka hur styrdokumenterna för folkskolan och läroverken skiljde sig i synen på uppfostran, ordning, uppförande och disciplinära åtgärder mot elever, perioden 1842-1955, samt hur denna syn förändrades under den undersökta perioden. Studiens mest anmärkningsvärda resultat är den relativa avsaknaden av text rörande uppfostran, ordning, uppförande och disciplinära åtgärder i styrdokumenterna för folkskolan. I de fall då folkskolans styrdokument innehåller sådan text, tenderar innebörden dessutom vara av mindre sträng uppfostrande karaktär än läroverkens motsvarighet.

Resultatet skiljer sig därmed från den bild av folkskolan som den tidigare forskningen målat upp. Edgren (2019) menade att syftet med folkskolan var att barnen skulle lära sig lydnad och respekt för överheten, liksom Englund (1986) menade att folkskolan inrättades för att kontrollera och fostra barnen från de lägre samhällsskikten. Dessa fostrande anledningar till folkskolans uppkomst framträder inte i styrdokumenterna som analyserats i den här studien. Den "underdånighetsfostrande karaktär" som Englund (1986, s. 77) menade var grunden i folkskolan, har i studien istället visat sig i styrdokumenterna för läroverken.

Med det sagt är det inte fråga om total avsaknad av en uppfostrande syn i styrdokumenterna för folkskolan. 1882 års folkskolestadga anger exempelvis att eleverna ska iaktta ett sedligt och anständigt uppförande samt visa aktning och lydnad för sina lärare. Det styrdokument för folkskolan där ordningsrelaterade frågor får mest utrymme är 1955 års undervisningsplan, som mer detaljerat redogör för skolans fostrande uppdrag. Emellertid har den här studien visat att styrdokumenterna även i dessa fall är av mindre sträng uppfostrande karaktär än läroverkens motsvarighet. Resultatet visar därmed på styrkan i jämförelser, då den uppfostrande synen i folkskolans styrdokument vid första anblick kan uppfattas som sträng, men som jämfört med läroverkens motsvarighet är att betrakta som en mildare syn på uppfostran.

Styrdokumenterna för läroverken innehåller i allmänhet mycket detaljerade anvisningar kring uppfostran, ordning, uppförande och disciplinära åtgärder. Detta är i linje med tidigare forskning av Florin och Johansson (1993) som menade att ordnings- och disciplinfrågor hade mycket utrymme i styrdokumenterna för läroverken, liksom med forskningen av Larsson (2018) som pekade på disciplinens betydande roll i läroverken. Resultatet överensstämmer även med forskningen av Rimm (2011) rörande den syn på fostran som var framträdande i de publika skolorna under 1700-talet, vilka var föregångare till läroverken.

Den debatt rörande skolan som ett uppfostransverk eller som en kunskapsförmedlare som Larsson (2022) menade var framträdande under 1800-talets mitt, uppenbarar sig i den här studien genom den strikta uppfostran som är härskande i läroverkens styrdokument, respektive genom de styrdokument för folkskolan som i högre grad fokuserar på undervisning. Det bör dock nämnas att någon sådan skillnad baserad på skolförhållanden inte går att finna i det allmänna lärarmötet 1849, emedan det i Larssons undersökning enbart är läroverkslärare och läroverksrektorer som kommer till tals i den debatten och inte folkskollärare.

De skilda åsikter i den pedagogiska debatten under 1800-talet rörande skolans uppfostrande roll i relation till hemmens sådana, som Larsson (2022) skildrar i sin undersökning, är en fråga som visar sig tydligt genom de undersökta styrdokumenterna i den här studien. Styrdokumenterna betonar vikten av barnens uppfostran som ett resultat av skolan och hemmen i förening, vilket till exempel visar sig i att föräldrar som hemundervisar sina barn enligt 1842 års folkskolestadga skickligt bör uppfostra barnen, genom formuleringen i 1856-, 1859 och 1878 års läroverksstadgar kring att särskild uppsikt kring barnens uppförande bör hållas över de som saknar god vård i hemmet, samt genom formuleringen i 1955 års undervisningsplan för rikets folkskolor som anger att folkskolan i samverkan med hemmen har till uppgift att fostra eleverna. Även andra styrdokument innehåller liknande formuleringar. Skolan och hemmens delade fostransansvar är därmed lika framträdande tidigt som sent i parallellskolesystemet, liksom i folkskolan respektive läroverken, varför en slutsats är att ingen förändring rörande detta inträffat under perioden.

Rörande de olika typer av styrdokument som har analyserats i den här studien, kan konstateras att normalplanerna och undervisningsplanerna generellt tenderar att ge knapphändiga anvisningar kring uppfostran. Det gäller både folkskolans och läroverkens sådana. Undantaget är 1955 års undervisningsplan för rikets folkskolor, som innehåller detaljerade anvisningar. Stadgorna tenderar att vara mer utvecklade i sin syn på uppfostran. Då den här studien bygger på fyra läroverksstadgor men bara två folkskolestadgor, kan en potentiell svaghet med studien vara att den strängare synen på uppfostran i läroverkets styrdokument överdrivs av läroverksstadgornas numerära överlägsenhet. Svagheten är dock inte särskilt allvarlig, då läroverkets strängare fostranssyn är tydlig vid jämförelser med likartade dokument skolformerna emellan. Exempelvis är 1856 års läroverksstadga betydligt mer detaljerad rörande uppfostran än 1842 års folkskolestadga, och 1933 års undervisningsplan för rikets allmänna läroverk innehåller en karaktärsfostrande formulering kring målen i ämnet gymnastik som 1919 års undervisningsplan för rikets folkskolor saknar.

För att sätta den här studiens resultat i en bredare kontext, kan det vara relevant att reflektera kring i vilken grad styrdokument faktiskt styr skolans verksamhet. Även om studien visat på skillnader mellan styrdokumenterna för folkskolan och läroverken innebär det inte per automatik att sådana skillnader faktiskt existerade mellan skolformerna. Skolan är i allmänhet en svårstyrd organisation, där lärare besitter stor pedagogisk frihet och autonomi. Man bör därför akta sig från att dra alltför generella slutsatser av studien kring förhållanden i folkskolan och läroverken. De skillnader som har påvisats mellan styrdokumenterna ska förstås just som skillnader mellan dokumenterna och inte som skillnader i skolformernas faktiska verksamhet. Skillnaderna – och likheterna – i styrdokumenterna är emellertid väl så intressanta i sig. Det vore dessutom befängt att hävda att styrdokument helt saknar koppling till skolans verksamhet.

En styrka med den här studien är, utöver tidigare nämnda jämförelser, den relativt långa period som undersökningen bygger på, vilken innefattar hela parallellskolesystemet. En slutsats rörande tidsaspekten är att styrdokumenterna för läroverken och folkskolan blir mer

likartade varandra i synen på uppfostran, ordning, uppförande och disciplinära åtgärder under parallellskolesystemets slutskede. Detta främst genom en mindre sträng syn på uppfostran, ordning, uppförande och disciplinära åtgärder i läroverkets senare dokument.

Folkskolans mildare syn på uppfostran i styrdokumentet under större delen av parallellskolesystemet är dock otvivelaktig. Detta trots att folkskolan enligt den tidigare forskningen inrättades för att socialt kontrollera och disciplinera befolkningen. Då återstår frågan: Varför har dessa uppfostrande anledningar till folkskolans inrättade inte fått större genomslag i folkskolans styrdokument? Svaret ryms inte inom ramen för den här undersökningen, men kan vara ett intressant område att forska vidare kring.

Referenser

- Boréus, K., & Khol, S. (2018) Innehållsanalys. I K. Boréus, & G. Bergström (Red.), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys* (s. 49-89). (4:de uppl.) Studentlitteratur.
- Depaepe, M. (2010) Utbildningshistoria som forskningsområde: Några historiografiska, teoretiska och metodologiska synpunkter. I E. Larsson, & J. Westerberg (Red.), *Utbildningens sociala och kulturella historia: meddelanden från den fjärde nordiska utbildningshistoriska konferensen*. (s. 21-37). (M. Michaëlsson, övers.).
Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi.
- Edgren, H. (2019) Folkskolan och grundskolan. I E. Larsson, & J. Westerberg (Red.), *Utbildningshistoria: en introduktion* (s. 129-149). Studentlitteratur.
- Englund, T. (1986). *Samhällsorientering och medborgarfostran i svensk skola under 1900-talet*. Pedagogisk Forskning i Uppsala nr 65, Uppsala universitet.
- Englund, V. (2022) Inledning. I V. Englund, A. Berg, P. Bernhardsson, J. Holmén, E. Larsson, G. Larsson, J. Ringarp, & D. Sjögren (Red.), *Utbildningens fostrande funktioner: historiska undersökningar av fostran i offentliga och enskilda utbildningsinsatser*. (s. 11-22). Utbildningshistoriska meddelanden, Uppsala Studies of History and Education.
- Florin, C., & Johansson, U. (1993) "*Där de härliga lagrarna gro...*": kultur, klass och kön i det svenska läroverket 1850–1914. Kristianstad, Tidens förlag.
- Folkskolestadgan (1842). Kongl. Maj:ts nådiga stadga angående folkundervisningen i riket, 1842. I Svensk författningssamling: SFS. 1842:19.
- Folkskolestadgan (1882). Folkskolestadgan med flera författningar rörande folkundervisningen jemte sakregister till ledning för skolråden, 1882. Utg. av A. Th. Bruhn. Stockholm, P.A. Norstedt & söner, 1882.
- Kursplaner och metodiska anvisningar för realskolan (1955). Utg. av Kungl. Skolöverstyrelsen. Stockholm, Svenska bokförlaget Norstedts, 1955.
- Larsson, A., & Wester, M. (2010) Betyg i ordning och uppförande, disciplin och skolans fostran. I A. Larsson (Red.), *Fostran i skola och utbildning: historiska perspektiv*. (s. 127-147). Årsböcker i svensk undervisningshistoria 212, Föreningen för svensk undervisningshistoria.
- Larsson, E. (2019). 1800-talets utbildningsrevolution. *Historisk tidskrift*, 139(4), 741-750.
- Larsson, E. (2022) Att uppföstra eller undervisa. I V. Englund, A. Berg, P. Bernhardsson, J. Holmén, E. Larsson, G. Larsson, J. Ringarp, & D. Sjögren (Red.), *Utbildningens fostrande funktioner: historiska undersökningar av fostran i offentliga och enskilda utbildningsinsatser*. (s. 64-83). Utbildningshistoriska meddelanden, Uppsala Studies of History and Education.
- Larsson, E., & Prytz, J. (2019) Läroverk och gymnasieskola. I E. Larsson, & J. Westerberg (Red.), *Utbildningshistoria: en introduktion* (s. 151-177). Studentlitteratur.
- Larsson, G. (2018) *Förbrytelser och förvisningar: bestraffningssystemet i de svenska läroverken 1905–1961* (Acta Universitatis Upsaliensis, Studier i utbildnings- och kultursociologi, 12) [Doktorsavhandling]. Uppsala universitet.
- Larsson, H. A. (2011) *Mot bättre vetande: en svensk skolhistoria*. SNS förlag.

- Lindmark, D. (2019) Folkundervisning och läskunnighet. I E. Larsson, & J. Westerberg (Red.), *Utbildningshistoria: en introduktion* (s. 77-92). Studentlitteratur.
- Läroverksstadgan (1856). Kongl. Maj:ts Nådiga Stadga för Rikets Allmänna Elementar-läroverk, 1856. I *Sveriges allmänna läroverksstadgor 1561-1905*. Utg. av B. Rud. Hall. Lund, 1924.
- Läroverksstadgan (1859). Kongl. Maj:ts Nådiga Stadga för Rikets Allmänna Elementar-läroverk, 1859. I *Sveriges allmänna läroverksstadgor 1561-1905*. Utg. av B. Rud. Hall. Lund, 1924.
- Läroverksstadgan (1878). Kongl. Maj:ts nådiga stadga för rikets allmänna läroverk, 1878. I *Sveriges allmänna läroverksstadgor 1561-1905*. Utg. av B. Rud. Hall. Lund, 1927.
- Läroverksstadgan (1905). Kongl. Maj:ts nådiga stadga för rikets allmänna läroverk, 1905. I *Sveriges allmänna läroverksstadgor 1561-1905*. Utg. av B. Rud. Hall. Lund, 1930.
- Metodiska anvisningar till undervisningsplan för rikets allmänna läroverk (1935). Utg. av Kungl. Skolöverstyrelsen. Stockholm, P.A. Norstedt & söner, 1939.
- Normalplan för undervisningen i folkskolor och småskolor (1878). Stockholm, P.A. Norstedt & söner, 1878.
- Normalplan för undervisningen i folkskolor och småskolor (1889). Stockholm, P.A. Norstedt & söner, 1889.
- Normalplan för undervisningen i folkskolor och småskolor (1900). Stockholm, P.A. Norstedt & söner, 1900.
- Rimm, S. (2011) *Vältalighet och mannafostran: retorikutbildningen i svenska skolor och gymnasier 1724-1807* (Örebro Studies in Education, 32) [Doktorsavhandling]. Örebro universitet.
- Rimm, S. (2019) Den lärda skolan. I E. Larsson, & J. Westerberg (Red.), *Utbildningshistoria: en introduktion* (s. 57-75). Studentlitteratur.
- SAOL = *Svenska Akademiens ordlista*, 2015. Svenska Akademien. www.svenska.se (hämtad 2024-05-16)
- SFS 2010:800. Skollag.
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800
- SO = *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien*, 2021. Svenska Akademien.
www.svenska.se (hämtad 2024-05-13)
- Sundberg, D. (2021) *Svenska läroplaner: läroplansteori för de pedagogiska professionerna*. Lund, Studentlitteratur.
- Undervisningsplan för realskolan med flera författningar rörande rikets allmänna läroverk jämte öfverstyrelsens cirkulär (1906). Utg. av B. J:son. Bergqvist. Stockholm, P.A. Norstedt & söner, 1906.
- Undervisningsplan för rikets allmänna läroverk (1933). Stockholm, P.A. Norstedt & söner, 1933.
- Undervisningsplan för rikets folkskolor (1919). Stockholm, P.A. Norstedt & söner, 1919.
- Undervisningsplan för rikets folkskolor (1955). Utg. av Kungl. Skolöverstyrelsen. Stockholm, Svenska bokförlaget Norstedts, 1955.
- Winberg, O. (2019) Privatundervisning. I E. Larsson, & J. Westerberg (Red.), *Utbildningshistoria: en introduktion* (s. 93-104). Studentlitteratur.